

demOS

Jaargang 25
Juni/Juli 2009

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

5

NIDI

Inhoud

- 1 **Herkomst en vestiging van de eerste generatie Marokkanen**
- 4 **Het Palestijnse groeiwonder in het interbellum**
- 5 Tot 2050 een miljoen alleenwonenden erbij
- 6 Aantal allochtone 65-plussers groeit snel
- 8 Europeanen gaan graag op vakantie

Herkomst en vestiging van de eerste generatie Marokkanen

TINEKE FOKKEMA EN CAREL HARMSSEN

De eerste generatie Marokkanen kwam in de jaren zestig en zeventig als 'gastarbeider' en als gevolg van de daaropvolgende gezinshereniging en -vorming, naar Nederland. Een groot deel van hen woont nog steeds in Nederland. Uit welke delen van Marokko kwamen zij oorspronkelijk en in welke Nederlandse gemeenten wonen zij nu? Recent zijn de geboorteplaatsen van de eerste generatie Marokkanen ingedeeld naar regio en provincie. Koppeling met de huidige woonplaats biedt een meer gedifferentieerde kijk op netwerkgestuurde migratie.

In de jaren zestig kwamen de eerste Marokkanen, vrijwel uitsluitend mannen, naar Nederland. Ze werden hier naartoe gehaald om te werken in laaggekwalificeerde banen waar Nederland niet voldoende arbeidskrachten voor had. Door de hoge werkloosheid in hun eigen land wilden deze zogenoemde 'gastarbeiders' graag de oversteek naar Europa wagen. De Nederlandse overheid sloot 40 jaar geleden, in 1969, een verdrag met Marokko met als doel de werving van laagopgeleide arbeidskrachten te reguleren. Een soort arbeidsbureau ging in Marokko op zoek naar geschikte kandidaten, hoewel later is gebleken dat de meeste pioniers niet via de officiële werving maar via hulp van familie (onder andere in Frankrijk en België) naar Nederland zijn gekomen. Lang heeft de formele werving niet geduurd. Vrij snel na de ondertekening van het verdrag brak de oliecrisis uit. Als gevolg van een stagnerende economie verdween de krapte op de arbeidsmarkt en de gastarbeiders werden als eersten ontslagen. In 1973 werd de werving in Marokko stopgezet en in 1979 trad de Wet arbeid buitenlandse werknemers (Wabw) in werking met als doel de arbeidsmigratie te beperken.

Van arbeidsmigratie tot volgmigratie

De Marokkanen van het eerste uur waren van plan om een aantal jaren in Nederland te werken en daarna, met het verdiende geld, weer huiswaarts te keren. De praktijk leert dat lang niet iedereen deze stap heeft gezet, mede vanwege de blijvende ongunstige sociaal-economische situatie in het land van herkomst. Van de Marokka-

Landkaart Marokko*

1 FAHS-ANJRA	15 KENITRA
2 TETOUAN	16 MEKNES
2 MDIQ - FNIDQ	17 MOULAY YACCOUB
3 CHEFCHAOUEN	18 FES
4 AL HOCEIMA	19 SEFROU
5 NADOR	20 BOULEMANE
6 BERKANE	21 FIGUIG
7 OUJDA-ANGAD	22 ERRACHIDIA
8 JERADA	23 KHENIFRA
9 TAOUIRIT	24 IFRANE
10 TAZA	25 EL HAJEB
11 TAOUNATE	26 KHEMISSET
12 SIDI KACEM	27 SALE
13 LARACHE	28 RABAT
14 TANGER-ASSILAH	29 SKHIRATE-TEMARA

* Vanwege het ontbreken van bevolkingsgegevens van Mdiq-Fnidq is deze provincie samengevoegd met Tetouan.

Nederland wegens gezinsvorming en één op de vier in het kader van gezinshereniging.

Regionale verschillen in herkomst....

Recent zijn de geboorteplaatsen van de eerste generatie Marokkanen naar regio's (16) en, binnen regio's, provincies (61) gecodeerd. Gedetailleerde informatie hierover en de problemen die zich bij de codering hebben voorgedaan, is beschreven in de kadertekst op pagina 4. De namen en geografische ligging van de regio's en provincies zijn te vinden op de landkaart van Marokko.

De meeste eerste generatie Marokkanen komen uit het gebied waar vroeger de werving plaatsvond: uit de Rif in Noord-Marokko (figuur 1). De top-drie herkomstprovincies zijn Nador, Al Hoceima en Tetouan. Meer dan 55 procent van de in Nederland wonende eerste generatie Marokkanen is in een van deze provincies geboren. Een flink deel komt verder uit de provincie Taza, tussen het Rif-gebergte en de Midden-Atlas, en uit de (provincies met een van de) grote steden: Ouarzazate, Tanger, Casablanca, Meknes, Fes, Marrakech en Rabat. De migratiestroom was het kleinst vanuit de zuidelijke provincies behorende tot de Westelijke Sahara. Minder dan 0,2 procent van de eerste generatie Marokkanen in Nederland is daar geboren.

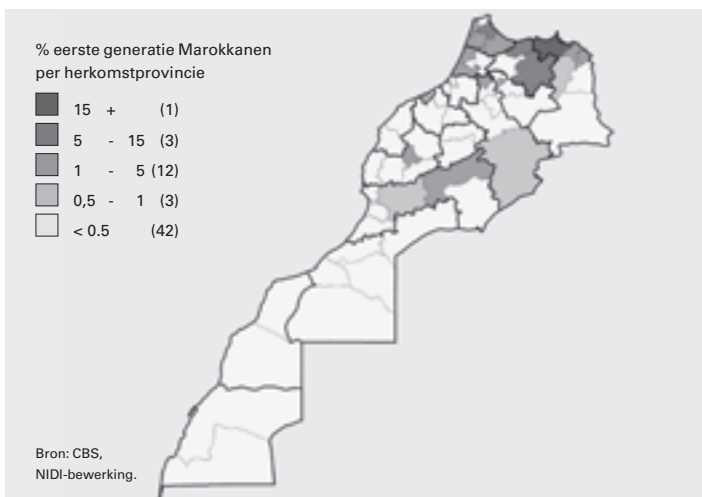
Het beeld verandert nauwelijks als de migratie van de eerste generatie Marokkanen naar herkomstgebied wordt afgezet tegen het huidige aantal inwoners in de desbetreffende provincies (figuur 2). Nog steeds zijn de noordelijke Rif-provincies Nador, Al Hoceima en Tetouan de belangrijkste vertrekprovincies. De (provincies met een van de) grote steden zijn nu minder prominent. Met andere woorden, de relatief sterke vertegenwoordiging van eerste generatie Marokkanen uit deze provincies hangt deels samen met het gegeven dat een groot deel van de Marokkanen in de grote steden woont.

...en vestiging

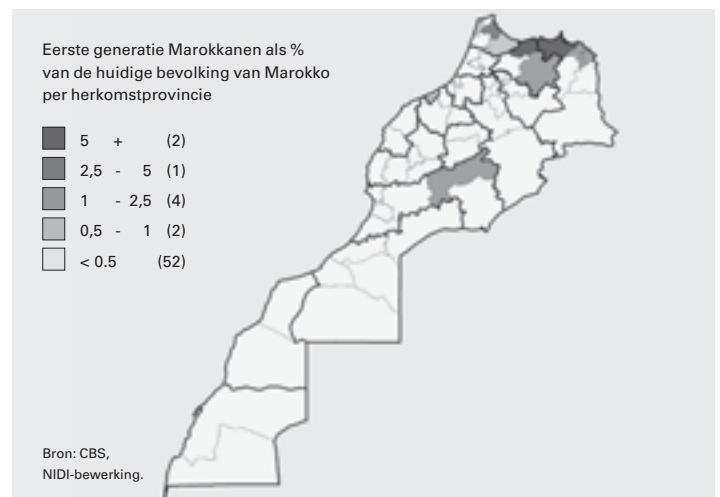
Figuur 3 geeft een beeld van het aantal eerste generatie Marokkanen in alle Nederlandse gemeenten in 2004. Wat direct opvalt, is de sterke voorkeur voor de Randstad en in het bijzonder voor de vier grootste gemeenten van Neder-

nen die zich in 1965 en 1966 in Nederland vestigden, is ongeveer 30 procent gebleven, van degenen die in 1972 en 1973 kwamen, is dit zelfs meer dan de helft. Arbeidsmigratie werd gevolgd door gezinshereniging: in de jaren zeventig en begin jaren tachtig besloten de blijvers in toenemende mate om hun vrouw en kinderen naar Nederland te halen. Sinds de tweede helft van de jaren tachtig maakt gezinshereniging langzaam maar zeker plaats voor gezinsvormende migratie: veel oorspronkelijke arbeidsmigranten, maar ook hun kinderen, kiezen een huwelijkspartner uit Marokko. De afgelopen jaren kwamen twee op de drie Marokkanen naar

Figuur 1. Aantal eerste generatie Marokkanen per herkomstprovincie, 2004 (in %)

Figuur 2. Aandeel van de populatie per herkomstprovincie, 2004

land. Deze voorkeur is het gevolg van sociale banden (netwerk van eerder gevestigde Marokkanen), verhoudingsgewijs gunstige baanperspectieven (meer mogelijkheden om een baan te vinden in de lagere segmenten van de arbeidsmarkt) en een ruimere voorraad aan betaalde woningen aldaar. Absoluut gezien woont in Amsterdam de grootste groep: ruim 34.000, oftewel 21 procent van de 167.000 (2004) eerste generatie Marokkanen is in die stad gevestigd. Rotterdam staat op nummer twee met meer dan 19.000 (12 procent) en Utrecht en Den Haag tellen elk ruim 13.000 (8 procent) eerste generatie Marokkanen. Ook enkele andere (middel)grote gemeenten in en buiten de Randstad, waaronder Gouda, Almere, Leiden, Haarlem, Eindhoven en Tilburg zijn duidelijk in trek bij de Marokkanen van de eerste generatie. De animo onder de eerste generatie Marokkanen is gering om zich te vestigen in de kleine, rurale gemeenten, in het bijzonder in het noorden (Groningen, Friesland en Drenthe) en zuid-westen (Zeeland) van het land; van de eerste generatie Marokkanen woont 75 procent in 30 van de 483 Nederlandse gemeenten.

Regionale migratiestromen

Koppeling van de geboorteplaats van de eerste generatie Marokkanen met hun huidige woonplaats levert interessante bevindingen op (zie de tabel). We beperken ons hier tot de relatie tussen de vijf belangrijkste herkomstgebieden (Nador, Al Hoceima, Tetouan, Taza en Ouarzazate) en de vier belangrijkste vestigingsgebieden (de vier grote steden).

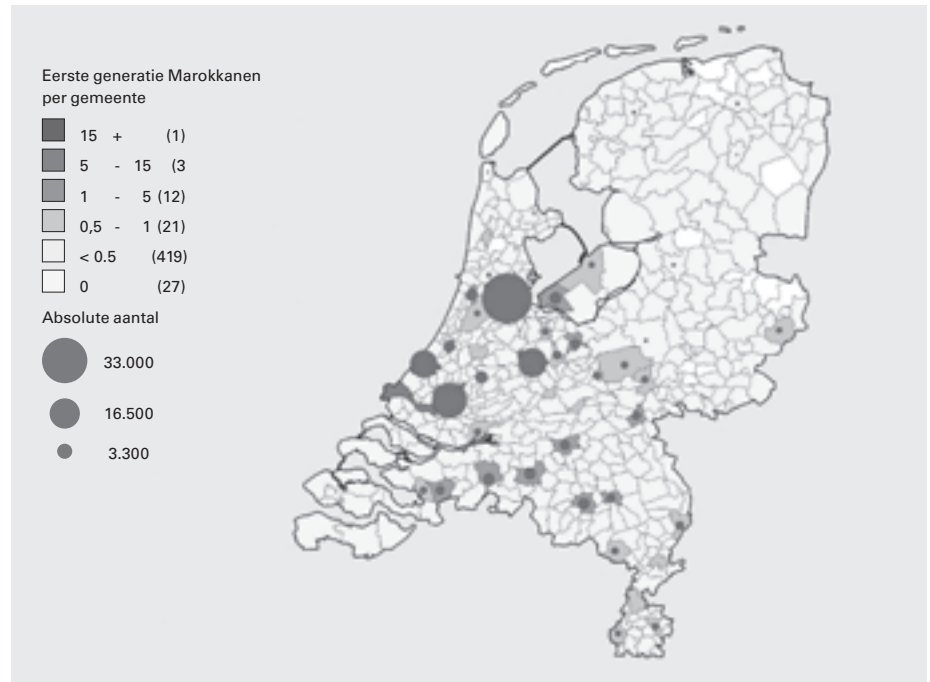
De eerste generatie Marokkanen geboren in de provincie Nador wonen weliswaar verspreid over de vier grote steden in Nederland, maar vooral in Utrecht en Rotterdam vertegenwoordigen zij een groot deel van de Marokkaanse gemeenschap. Niet minder dan 50 (Utrecht) en 33 (Rotterdam) procent van de eerste generatie Marokkanen in deze twee steden heeft zijn wortels liggen in die provincie.

De eerste generatie Marokkanen afkomstig uit Al Hoceima zijn daarentegen sterk gericht op Den Haag. Zij vormen daar 23 procent van de totale eerste generatie Marokkaanse bevolking. In Amsterdam, Rotterdam en Utrecht is dat respectievelijk 14, 12 en 8 procent.

Van de in de provincies Tetouan en Ouarzazate geboren en naar Nederland vertrokken Marokkanen woont respectievelijk 40 en 48 procent in Amsterdam. De stad heeft daardoor een sterke band met die Marokkaanse provincies. Samen vormen zij een kwart (16 procent uit Tetouan en 8 procent uit Ouarzazate) van de Amsterdamse populatie eerste generatie Marokkanen. Ook Rotterdam heeft een vrij hechte band met de provincie Ouarzazate: een kwart van de migranten uit die provincie naar Nederland vestigde zich in Rotterdam.

De Marokkanen uit de noordelijke provincie Taza ten slotte hebben duidelijk voorkeur voor Rotterdam en Den Haag. Ruim 45 procent van hen woont in een van deze twee steden en zij maken er ongeveer tien procent van het totale aantal eerste generatie Marokkanen uit.

Figuur 3. Aantal eerste generatie Marokkanen per gemeente, 2004 (in %)

Relatie herkomstprovincie en vestigingsplaats van de eerste generatie Marokkanen

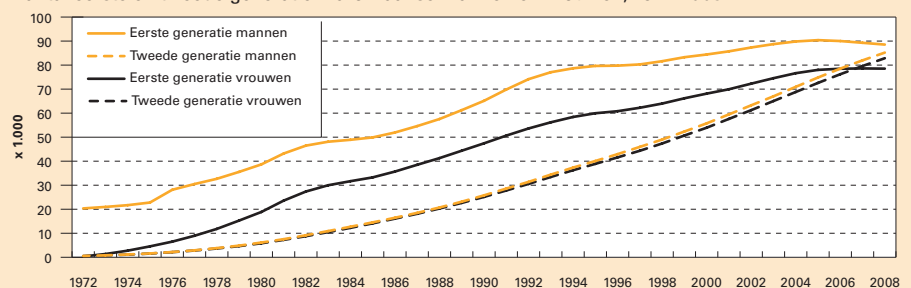
Top-vier vestigingsplaats	Top-vijf herkomstprovincies				
	Nador	Al Hoceima	Tetouan	Taza	Ouarzazate
Rijpercentage					
Amsterdam	22,1	14,2	15,5	2,0	8,0
Rotterdam	32,9	11,6	4,9	9,1	7,2
Den Haag	29,8	22,6	5,1	12,6	1,9
Utrecht	49,8	8,4	11,9	6,4	2,6
Kolompercentage					
Amsterdam	19,9	30,6	40,0	9,5	47,5
Rotterdam	16,5	13,9	6,9	23,8	23,8
Den Haag	9,8	17,8	4,8	21,8	4,1
Utrecht	17,6	7,1	12,0	11,8	6,2

Bron: CBS, NIDI-bewerking.

MIGRATIEGESCHIEDENIS IN CIJFERS

Bijgaande figuur vat de migratiegeschiedenis van de Marokkanen in Nederland samen. De Marokkanen die in 1972 in Nederland woonden, behoorden vrijwel allen tot de eerste generatie en het waren bijna allemaal mannen. Van de 21.000 Marokkanen destijds was slechts vijf procent in Nederland geboren en niet meer dan een kleine twee procent was vrouw. Tussen 1972 en 1995 groeide de eerste generatie Marokkanen sterk maar bestond deze, als gevolg van gezinshereniging en -vorming, in toenemende mate uit vrouwen. In deze periode nam ook het aantal tweede generatie Marokkanen (kinderen van de eerste generatie geboren in Nederland) in vrijwel dezelfde mate toe. Het aantal Marokkanen kwam in 1995 uit op 219.000, van wie ongeveer een derde in Nederland was geboren. Na 1995 groeide de tweede generatie Marokkanen sneller dan de eerste generatie, waardoor momenteel het verschil in omvang tussen de twee generaties vrijwel nihil is. In 2008 telde Nederland 335.000 Marokkanen, van wie de helft in Nederland is geboren en 48 procent vrouw is.

Aantal eerste en tweede generatie Marokkaanse mannen en vrouwen, 1972-2008

Bron: CBS.

Tot sinds kort was van de geboorteplaatsen van de eerste generatie Marokkanen in Nederland niet geïdentificeerd in welke provincie en regio deze zich bevinden. Het categoriseren van de bijna 18.000 in de bestanden van de CBS-bevolkingsstatistiek voorkomende geboorteplaatsen is om verschillende redenen zeer arbeidsintensief.

In Marokko worden twee taalvarianten van het Arabisch gebruikt: 'Modern Standaard Arabisch' voor officiële gelegenheden en 'Marokkaans Arabisch' als spreektaal voor de dagelijkse omgang. Daarnaast bestaat er een minderheidstaal, het Berbers, als moedertaal van veel inwoners. Het Berbers is slechts ver verwant met de Arabische talen. De geboorteplaatsen van de eerste generatie Marokkanen in Nederland zijn bij registratie vertaald uit het Arabische letter-schrift of fonetisch, zoals het klinkt, weergegeven. In geschreven Arabisch worden de klinkers niet, of slechts schematisch, genoteerd. Bovendien hebben sommige spreektaalen een ander systeem van (mede)klinkers dan het 'Modern Standaard Arabisch'. Het Berbers is alleen een spreektaal en dus per definitie fonetisch genoteerd. Geboorteplaatsen bestaande uit meer woorden blijken in geval van fonetische weergave nogal eens te zijn samengevoegd. Verder is niet altijd een plaatsnaam opgegeven, maar bijvoorbeeld een omschrijving van de plek waar men is geboren of tot welke familie of stam men behoort. Een ander probleem was het feit dat bepaalde plaatsnamen in meer provincies voorkomen.

Verschuillende bronnen zijn geraadpleegd om aan alle voorkomende plaatsnamen een regio- en provinciecode toe te kennen: (1) een bestand met ruim 1.550 plaatsen en bijbehorende regio- en provinciecodes dat in een eerder stadium door het CBS was gemaakt aan de hand van een lijst van het Marokkaans Statistisch Bureau; (2) de officiële lijst van het Centre d'Etudes de Recherches Démographiques met bijna 1.700 plaatsen en bijbehorende regio- en provinciecodes, (3) Travel Google Maps (http://www.svajdenka.com/travel_maps.php?country=mo), een website met ruim 29.000 plaatsen per provincie, en (4) een Amerikaans defensiebestand (<http://earth-info.nga.mil/gns/html/index.html>) met ruim 60.000 x-y-coördinaten (van onder meer plaatsen, stammen, zandduinen en bergen) in Marokko die met behulp van een geografische, zogenoemde GIS-kaart van Marokko zijn omgezet in provinciecodes.

Deze vier documenten zijn samengevoegd tot één bestand en vreemde- en afkortingstekens zijn eruit gehaald alsook dubblures (waarbij plaatsnamen die in meer dan één provincie voorkomen de code toegekend hebben gekregen van die provincie waarin de meeste Nederlandse Marokkanen zijn geboren). Vervolgens is een spelfout-programma uitgevoerd. Tot slot is het plaatsnamenbestand voorgelegd aan een lokale Marokkaan. De locatie van de voor hem bekende plaatsen is geverifieerd via Google Maps.

De exercitie heeft geresulteerd in het indelen van 78 procent van de bijna 18.000 in de CBS-bevolkingsregistratie voorkomende Marokkaanse plaatsnamen naar regio en provincie. De resterende geboorteplaatsen hebben een zodanige schrijfwijze gekregen dat niet met grote zekerheid kan worden achterhaald om welke plaatsnamen het gaat. Omdat de regio- en provinciecode vooral ontbreekt voor de zeer kleine plaatsen, ligt de dekkinggraad beduidend hoger: 95 procent.

Tot besluit

Het is algemeen bekend dat Marokkanen, conform andere allochtone groepen, er de voorkeur aan geven om in de buurt van hun landgenoten te wonen. Door de geboorteplaatsen van de eerste generatie Marokkanen te koppelen aan hun huidige woonplaats is nu met deze studie duidelijk geworden dat de hechtheid van de Marokkaanse gemeenschappen in hoge mate provinciegebonden is. De pioniers die zich in een bepaalde gemeente vestigden stonden borg voor eerste opvang, huisvesting en vaak ook werk van familieleden, dorps- en streekgenoten. Deze zogenoemde kettingmigratie verstevigde vervolgens de banden met de provincie van herkomst waardoor de Marokkaanse migranten per Nederlandse gemeente uit een beperkt aantal provincies in Marokko afkomstig zijn.

De auteurs danken Mathieu Starink voor het aanpassen en uitvoeren van het eerder door hem ontwikkelde spelfout-computerprogramma, Peter Ekamper voor het gereedmaken van bestanden voor de analyse en de figuren, en Abdul Jardini en Jamal Ouahi voor het handmatig lokaliseren van Marokkaanse geboorteplaatsen uit de CBS-bevolkingsregistratie.

Dr. C.M. Fokkema, NIDI, e-mail:

fokkema@nidi.nl en **drs. C.N. Harmsen**, CBS,
e-mail: cn.harmsen@cbs.nl